

Кримінальне право та криминологія

УДК 343.775

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21770869>

**Окремі аспекти удосконалення кримінального законодавства
за порушення екологічних норм під час будівництва**

Калько Дмитро Олексійович,

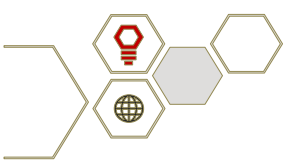
старший викладач кафедри публічного та приватного права,

ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0009-0001-6419-1024>

Прийнято: 04.10.2025 | Опубліковано: 31.10.2025

Анотація. Статтю присвячено дослідженню теоретичних і практичних проблем обґрунтування напрямів удосконалення кримінально-правової відповідальності за порушення екологічних норм будівельного законодавства України. На основі аналізу доктринальних підходів та правозастосовної практики у роботі висвітлено недоліки чинної архітектури статті 236 КК України. Констатовано, що орієнтація вітчизняного законодавця виключно на матеріальні склади кримінальних правопорушень із тяжкими наслідками суттєво обмежує превентивний потенціал норм і унеможливорює своєчасне реагування на порушення під час проектування та зведення об'єктів. Здійснено порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду протидії екологічним правопорушенням, зокрема на прикладі моделей кримінального законодавства Німеччини та Австрії. Оцінено доктринальну дискусію щодо доцільності криміналізації діянь, які створюють реальну та очевидну загрозу (небезпеку) для екосистеми, ще до моменту настання фактичної матеріальної шкоди. Особливу увагу приділено міжнародно-правовим стандартам охорони навколишнього природного середовища, процедурі оцінки впливу на довкілля та аналізу вітчизняного

судового прецеденту щодо неможливості ефективного припинення екологічно небезпечної будівельної діяльності судами цивільної та адміністративної юрисдикцій. Доведено необхідність модернізації кримінального закону через імплементацію складів поставлення в небезпеку. Обґрунтовано пропозиції щодо обов'язкового матеріального відшкодування екологічної шкоди суб'єктами кримінального правопорушення, що передбачає приведення природних об'єктів у попередній стан та компенсацію збитків, пов'язаних із техногенним навантаженням і шкідливим впливом на флору, фауну та здоров'я людей. Запропоновано розширити процесуальні права природоохоронних громадських організацій у частині доступу до правосуддя та здійснення громадського контролю за розслідуванням екологічних кримінальних правопорушень на об'єктах містобудування.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, екологічні норми, будівельне законодавство, матеріальне відшкодування шкоди, кримінальне правопорушення, громадський контроль, покарання.

Some aspects of improving criminal legislation relating to breaches of environmental regulations during construction

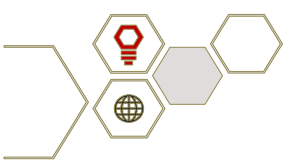
Dmytro Kalko,

Senior Lecturer in the Department of Public and Private Law,

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0001-6419-1024>

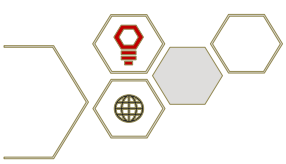
Abstract. The article is devoted to the study of theoretical and practical problems of substantiating the ways to improve criminal liability for violating environmental standards of the construction legislation of Ukraine. Based on the analysis of doctrinal approaches and law enforcement practice, the paper highlights the shortcomings of the current architecture of Article 236 of the Criminal Code of Ukraine. It is stated that the domestic legislator's focus exclusively on material criminal

offenses with grave consequences significantly limits the preventive potential of the norms and makes it impossible to respond timely to violations during the design and construction of facilities. A comparative legal analysis of foreign experience in combating environmental offenses is carried out, in particular on the example of criminal law models of Germany and Austria. The doctrinal discussion on the expediency of criminalizing acts that create a real and obvious threat (danger) to the ecosystem before the occurrence of actual material damage is evaluated. Particular attention is paid to international legal standards of environmental protection, the environmental impact assessment procedure, and the analysis of the domestic judicial precedent regarding the impossibility of effective termination of environmentally hazardous construction activities by courts of civil and administrative jurisdictions. The necessity of modernizing criminal law through the implementation of endangerment elements is proven. Proposals for mandatory material compensation for environmental damage by subjects of criminal offense are substantiated, which involves restoring natural objects to their previous state and compensating for losses related to technogenic load and harmful effects on flora, fauna, and human health. It is proposed to expand the procedural rights of environmental non-governmental organizations regarding access to justice and the exercise of civic control over the investigation of environmental criminal offenses at urban construction sites.

Keywords: criminal liability, environmental standards, construction legislation, material compensation for damage, criminal offense, civic control, penalty.

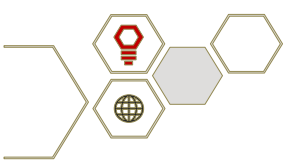
Постановка проблеми. Сучасний етап розбудови інфраструктури та відновлення промислового потенціалу України вимагає докорінного переосмислення підходів до охорони довкілля, де особливе місце посідає будівельна сфера. Проведення масштабних будівельних чи монтажних робіт завжди супроводжується підвищеним ризиком для екосистеми, що актуалізує потребу в дієвому правовому інструментарії стримування. Водночас вітчизняні кримінально-правові заборони (зокрема, ст. 236 КК України) зорієнтовані

переважно на матеріальні склади кримінальних правопорушень, коли шкода екологічній безпеці вже заподіяна й часто є незворотною. Така ситуація суттєво послаблює запобіжну роль закону про кримінальну відповідальність, оскільки не дозволяє карати за грубі порушення технологічних і дозвільних процедур ще на етапі проєктування чи безпосереднього зведення об'єктів, що й зумовлює нагальну необхідність модернізації чинного законодавства.

Ефективним орієнтиром для реформування національних правових інститутів у сфері містобудування є запозичення передових зарубіжних практик кримінально-правової протидії екологічним кримінальним правопорушенням. Оцінюючи іноземні підходи, В. К. Матвійчук зазначав, що сучасне кримінальне законодавство зарубіжних держав також передбачає кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти навколишнього природного середовища. Між країнами існують великі розбіжності щодо названих вище проблем, особливо щодо рівня прибутків, організаційних традицій, досвіду керівництва тощо [1, с. 271]. Існують держави, в яких відповідні (всі чи майже всі) кримінально-правові заборони містяться не у кримінальних кодексах, а в комплексних законодавчих актах про охорону довкілля [2, с. 11]. Низка науковців не вбачає системних недоліків у подібних законодавчих конструкціях, вони наголошують, що ключовим критерієм притягнення до відповідальності за делікти небезпеки має виступати виключно об'єктивна, явна та реальна загроза нанесення збитків природі [3]. Вказана наукова дискусія наочно демонструє складність розв'язання дилеми між посиленням превенції та дотриманням принципу правової визначеності для суб'єктів господарювання.

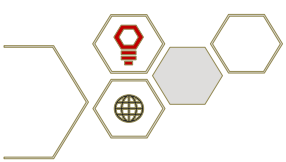
З огляду на це, теоретичне обґрунтування нових векторів оптимізації кримінальної відповідальності за недотримання екологічних стандартів у будівництві набуває першочергового значення для юридичної науки України. Виникає потреба у детальному аналізі доцільності впровадження у вітчизняну практику кримінальних складів поставлення в небезпеку, які б базувалися на

доведеному факті виникнення реального ризику для екосистеми. Окремого вивчення потребують процеси гармонізації матеріальних та формальних складів кримінальних правопорушень із вимогами європейських екологічних директив. Комплексне розв'язання окреслених проблем допоможе усунути оцінні суперечності у законодавстві та сформувати збалансовану модель відповідальності, що надійно захистить екологічні права громадян без створення штучних бар'єрів для сталого розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правової охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги представників правової доктрини. Теоретичне підґрунтя для дослідження загальних проблем пеналізації екологічних кримінальних правопорушень, конструювання санкцій і гармонізації вітчизняного законодавства із міжнародними стандартами закладено у фундаментальних працях багатьох українських правознавців. Окреме місце у цих розвідках посідає вивчення зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, що дозволяє оцінити ефективність різних моделей кримінально-правового регулювання – від матеріальних складів до правопорушень створення реальної небезпеки.

У напрацюваннях таких науковців, як: О. П. Горох, О. О. Дудоров, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, А. А. Музика, Р. П. Олійничук, А. М. Притула, Ю. А. Турлова, В. В. Шаблистий та інших вчених здійснено аналіз стану українського та зарубіжного законодавства у сфері кримінально-правової відповідальності за порушення екологічних норм будівельного законодавства. Праці зазначених дослідників суттєво збагатили правничу науку, сформувавши комплексне розуміння архітекtonіки кримінально-правових санкцій, а також специфіки кваліфікації протиправних посягань на екологічну безпеку держави. Проте, напрацювання не акцентують увагу на напрямках і механізмах удосконалення вітчизняного законодавства в умовах сучасного стану державотворення. Це зумовлює наявність значних

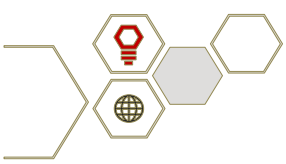

теоретичних прогалин у питаннях адаптації закону про кримінальну відповідальність до специфічних викликів, пов'язаних із масштабними містобудівними процесами.

Більшість існуючих розвідок розглядають будівельну діяльність лише як один із багатьох чинників антропогенного впливу на екосистему, без належної деталізації специфіки регуляторного та містобудівного законодавства України. Поза увагою дослідників часто залишаються прикладні механізми імплементації положень Конвенції про захист довкілля засобами кримінального права в частині врегулювання загрози екологічного забруднення під час зведення складних інфраструктурних об'єктів. Конфлікт доктринальних підходів щодо доцільності криміналізації складів поставлення в небезпеку та відсутність єдиних орієнтирів для реформування статті 236 КК України створюють об'єктивне підґрунтя для подальшого наукового пошуку, що й визначає логіку та структуру цієї статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є розгляд наукових підходів щодо напрямів удосконалення кримінально-правової відповідальності за порушення екологічних норм будівельного законодавства, завданням даної статті є формулювання конкретних пропозицій щодо підвищення кримінально-правової протидії досліджуваним злочинним проявам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме реальна загроза є відображенням майбутнього ймовірного злочинного результату. При цьому негативні наслідки не настають лише завдяки своєчасно вжитим заходам або в силу інших обставин, які не залежать від волі винної особи [4; 5]. Важливо, що незважаючи на наявність трьох заборон, в яких окремо регламентується відповідальність за забруднення водойм, ґрунтів та повітря (статті 324, 324-а та 325 КК Німеччини відповідно), німецький законодавець передбачив єдині для всіх зазначених складів кримінальних правопорушень кваліфікуючі ознаки. Так, відповідно до статті 330 КК Німеччини особливо тяжким забрудненням навколишнього середовища визнається умисне діяння, передбачене статтями 324–329, яке: (1) спричинило таку шкоду водоймам, ґрунту чи території, яка

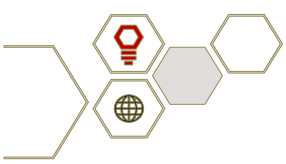

знаходиться під охороною, котра не може бути усунута, або усунення якої вимагає тривалого часу чи великих затрат; (2) наносить шкоду громадському забезпеченню водою; (3) на тривалий час спричиняє істотну шкоду видам тварин чи рослин, які знаходяться під загрозою вимирання; (4) вчинене з корисливих мотивів. Логічно, що покарання за такі діяння є суттєво суворішим (позбавлення волі на строк аж до 10 років), ніж за «звичайне» забруднення природних ресурсів, зокрема, й ґрунтів (штраф або позбавлення волі на строк до 5 років).

Додатковим підтвердженням диверсифікації підходів у європейському кримінальному праві є законодавство Австрії, яке демонструє іншу модель нормативної конструкції. На відміну від німецького законодавця, австрійські парламентарі у статті 180 КК Австрії не стали розмежовувати відповідальність залежно від конкретного компонента природи (вода, повітря чи ґрунт), підпорядкувавши їх уніфікованій нормі про умисне заподіяння шкоди довкіллю. При цьому кримінальна караність делікту пов'язується із настанням чітко визначених, хоч і різнопорядкових наслідків: від створення загрози життю людей та ризику для флори і фауни до тривалого погіршення якості природних ресурсів або суто економічного критерію – перевищення витрат на ліквідацію забруднення понад 50 000 євро. Такий інтегрований підхід є надзвичайно цінним для реформування вітчизняного законодавства, оскільки дозволяє гнучко оцінювати сукупну шкоду від порушень будівельних норм.

Австрійські парламентарі не визнали за потрібне диференціювати відповідальність у залежності від того, який компонент навколишнього природного середовища був забруднений, передбачивши однакові правові наслідки за порушення правових приписів чи адміністративних установок, яке призвело до забруднення ґрунтів, водойм чи повітря (стаття 180 КК Австрії «Умисне спричинення шкоди навколишньому природному середовищу»). Звертає на себе увагу і та обставина, що злочинним таке забруднення визнається за умови настання будь-якого з наступних різнопорядкових наслідків [6, с. 81]:

- 1) створення небезпеки для життя чи здоров'я великої кількості людей

(потенційна фізична шкода здоров'ю людини);

2) для стану тваринного чи рослинного світу;

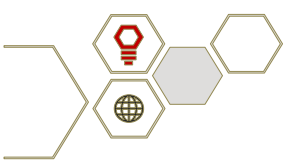
3) довготривалого погіршення якості води, ґрунту чи повітря (шкода довкіллю та його елементам);

4) витрат на ліквідацію забруднення понад 50 000 євро (економічна шкода).

Маємо відзначити й те, що на відміну від статті 239 КК України, у межах якої уніфіковано відповідальність за всі види забруднення землі, в австрійському кримінальному законодавстві (як і у Німеччині та деяких інших країнах) виділено окрему статтю, присвячену забрудненню природних ресурсів внаслідок порушень правил поводження з відходами (статті 181-b та 181-c КК Австрії). Подібний досвід не вартий запозичення, оскільки головним показником суспільної небезпеки аналізованого діяння є його наслідки, а не норми, порушення яких викликало їхнє настання.

На відміну від зазначеного досвіду варто зауважити, що правові приписи, які стосуються екологічної безпеки, сфер і шляхів її забезпечення, на даний час існують на рівнях конституційного, законодавчого та підзаконного нормативно-правового регулювання. Тобто можна констатувати, що екологічну безпеку правомірно розглядати як правову категорію. Норми, котрі регламентують відносини щодо її забезпечення, формують окремий законодавчий блок України, важливою складовою якого є система кримінально-правових норм. Особливе місце у цьому блоці займають міжнародні правові норми, присвячені порядку охорони навколишнього середовища, зокрема Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права від 04.11.1998 № ETS № 172, відповідно до якої кожна із сторін повинна вживати необхідних заходів щодо кваліфікації як кримінальних правопорушень згідно із національним законодавством [7, с. 186]:

а) зливу, викиду чи випуску речовин або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт або воду, які служать причиною смерті або наносять тілесні ушкодження будь-якій людині або викликають серйозну небезпеку настання смерті або тілесних ушкоджень людини;

б) незаконного зливу, викиду чи випуску речовин або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт або воду, завдають чи здатних зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, воду або ґрунт, загрожують життю або здоров'ю людини або стану охоронюваних пам'яток історії та культури, інших охоронюваних об'єктів, власності, завдати шкоди життю або здоров'ю тварин або рослин;

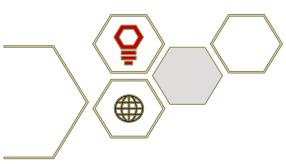
в) незаконного вивезення, обігу, зберігання, транспортування, експорту або імпорту небезпечних відходів, викликають чи здатні призвести до смерті або серйозної шкоди здоров'ю будь-якої людини або здатних зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, ґрунт, воду, завдати серйозної шкоди життю або здоров'ю тварин або рослин;

г) незаконного виробництва, що виконує небезпечні операції і викликає смерть або здатне привести до смерті або серйозної шкоди здоров'ю будь-якої людини або здатне зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, ґрунт, воду, завдати серйозної шкоди життю або здоров'ю тварин або рослин;

д) незаконного виробництва, обігу, зберігання, транспортування, експорту або імпорту ядерних речовин або інших шкідливих радіоактивних речовин, що служить або може служити причиною настання смерті чи завдає або може завдавати серйозної шкоди здоров'ю людини або якості повітря, ґрунту, води, тварин або рослин у випадку, якщо подібні дії вчиняються навмисно [8].

Аналіз змісту даного документа дозволив О. О. Дудорову та Є. О. Письменському зробити обґрунтований висновок, що з-поміж головних рекомендацій ним визначено:

- 1) розширення кола кримінально караних діянь;
- 2) активніше застосування грошових санкцій з одночасним підвищенням їхнього розміру;
- 3) запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення екологічних кримінальних правопорушень, пов'язаних із підприємницькою, виробничою та іншою діяльністю;

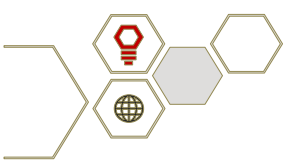

4) захист більшого кола об'єктів довкілля й екологічних цінностей;

5) активніше використання конструкції складів поставлення у небезпеку й обґрунтоване поєднання її з матеріальними і формальними складами кримінальних правопорушень з метою підвищення профілактичного потенціалу кримінально-правових заборон [9, с. 687]. Важливим аспектом імплементації міжнародних стандартів у національне правове поле є розширення профілактичного потенціалу охоронних норм через конструкції складів поставлення у небезпеку. У контексті будівельної діяльності це означає, що кримінально-правова оцінка має зміщуватися з моменту констатації вже заподіяної шкоди на етап виникнення реального ризику її завдання. Міжнародні правові інструменти, зокрема у поєднанні з принципами Орхуської конвенції, орієнтують на те, що ефективне запобігання екологічним правопорушенням у містобудуванні неможливе без забезпечення гласності, врахування думки громадськості під час оцінки впливу на довкілля та криміналізації грубих технологічних порушень на ранніх стадіях проектування. Декларативний характер багатьох міжнародних угод в Україні зумовлений саме відсутністю чітких внутрішніх кримінальних санкцій за створення загрози екобезпеці.

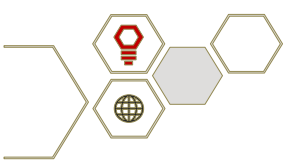
Отже, даний міжнародний правовий документ направлений на посилення екологічної безпеки, що ґрунтується на використанні системи заходів кримінального законодавства окремої країни. Однак слід зауважити, за даними Бюро договорів Ради Європи серед 13 підписантів, до яких відноситься і Україна (Конвенцію підписано 24.01.2006 р.) вона була ратифікована тільки Естонією. Це свідчить про декларативний характер даного документа. Відтак, ратифікація Конвенції про захист довкілля засобами кримінального права Україною сприяла б удосконаленню її кримінального законодавства, оптимізації відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля і, як наслідок, зміцненню національної екологічної безпеки [7, с. 187].

Вищезазначене стосується Розділу VIII Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти довкілля» КК України, який, як слушно зауважує

В. В. Шаблистий, є справжньою новелою, оскільки вперше на законодавчому рівні на забезпечення охорони природного навколишнього середовища спрямовано 22 статті, дві з яких додано в кінці 2009 року. Разом з тим, детальний аналіз вказаних норм свідчить, що лише в статті 236 КК України «Порушення правил екологічної безпеки» йдеться про заборону порушення екологічної безпеки [10, с. 413]. Погоджуючись із зауваженням В. В. Шаблистого можна констатувати, що в чинному вітчизняному кримінальному законодавстві вкрай мінімальна увага приділена захисту екологічної безпеки, яка є обов'язковим фактором сталого соціально-економічного розвитку України [7, с. 188].

У іспанському кримінальному законодавстві такі діяння, як міське планування, будівництво чи будівельні роботи на землях, призначених для доріг, у паркових зонах, громадських місцях чи адміністративних об'єктах, що мають екологічну, історичну, художню чи культурну цінність, чи особливо цінних землях (ч. 1 ст. 319), а також землях, не призначених для заселення (ч. 2 ст. 319), іспанський законодавець розцінює як порушення порядку управління територіями. Цікаво, що в санкції як ч. 1, так і ч. 2 ст. 319, окрім позбавлення волі додатково передбачається покарання у вигляді штрафу в розмірі від 12 до 24 місячних заробітних плат, за винятком випадків, коли отриманий прибуток був чи мав бути більшим за цей штраф. Тобто ми бачимо, що подібно до ч. 2 ст. 53 КК України, положення статтею 319 КК Іспанії розширюють межі судової дискреції за рахунок надання можливості призначати розмір штрафу, більший, ніж сума максимального граничного розміру (24 місячних заробітних плат), передбаченого в санкції відповідної кримінально-правової норми. Слід зауважити і те, що безпосередньо в статті 319 (ч. 3) закріплено право суду чи судді видавати мотивоване розпорядження про знесення незаконно збудованих об'єктів. Коло спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень, передбаченого статтею 319 КК Іспанії, не обмежується фізичними особами (будівельниками, засновниками чи технічними директорами) – у випадку вчинення аналогічних дій юридичною особою до неї застосовується штраф у

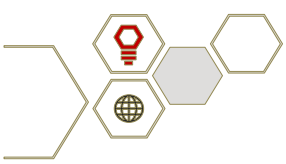

розмірі від 12 до 36 місячних заробітних плат. Звертаючись до іспанського законодавства, присвяченого регламентації відповідальності за земельні правопорушення «екологічної» спрямованості, маємо зазначити, що крім універсальної норми про забруднення різноманітних компонентів довкілля, у КК Іспанії міститься й окрема статтею 353, якою передбачена відповідальність за підпал посаджених дерев чи лісів, що призвів до ерозійного впливу на ґрунт [11, с. 93].

Як юридичні конструкції санкції норм у різних державах, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля, мають бути логічним упорядкуванням нормативного матеріалу, що характеризується як кількісно, так і якісно. Якісні характеристики санкцій визначаються переліком визначених у них видів покарань, що відрізняються один від одного за набором властивих їм правових обмежень і за потенціальним карально-запобіжним впливом на засудженого. Кількісні – визначенням розміру покарань зазначених видів [5].

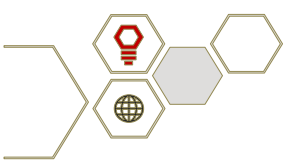
Правова система держави, зазначає Р. Ш. Бабанли, має забезпечувати баланс між суворістю та м'якістю заходів реагування на порушення найбільш суворих – кримінально-правових заборон. Водночас покарання, яке призначається особі, має бути справедливим. Процес призначення покарання має враховувати сукупність покрокових етапів, послідовність яких має значення для прийняття обґрунтованого судового рішення в цій частині: (1) оцінка ступеня тяжкості кримінального правопорушення, що має значною мірою звужити межі, у яких прийняття конкретного рішення щодо розміру покарання вже визначатиметься іншими обставинами, у тому числі тими, які пом'якшують та які обтяжують покарання; (2) урахування обставин, які пом'якшують, обтяжують покарання, інших обставин, які позитивно або негативно характеризують винну особи [12, с. 7, 420].

Для того, щоб суд, розглядаючи конкретну справу, міг призначити справедливе покарання, законодавцю необхідно встановити справедливу

санкцію. Цілком очевидно, що принцип справедливості при призначенні покарання може бути реалізований лише у випадку, коли він врахований законодавцем при конструюванні санкцій Особливої частини КК. Водночас побудова санкцій кримінально-правових норм є однією з найбільш складних проблем законотворчої діяльності у цій сфері. На погляд М. І. Мельника, у більшості випадків пропозиції щодо визначення покарання за певний вид кримінального правопорушення (у тому числі зроблені за результатами дисертаційних досліджень) не мають під собою належної наукової основи і базуються в основному на суб'єктивному баченні автора щодо виду та розміру покарання, порівняльному підході санкцій суміжних кримінальних правопорушень тощо [13, с. 18].

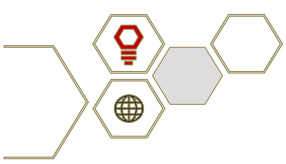
Згідно з ч. 3 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду. Припинення такої діяльності полягає у припиненні триваючого екологічного правопорушення. Зазначений спосіб захисту підлягає застосуванню тоді, коли відновлення прав неможливе або значно ускладнене. Проте, як справедливо відзначає Т. В. Єрмолаєва, ця норма Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» є недосконалою, оскільки передбачає лише можливість припинення діяльності, результати якої вже настали і є очевидними. Оскільки екологічні права є важковідновлюваними, то особливого значення набуває можливість припинення дій, які створюють загрозу такого порушення [14]. Доречно зазначає К. Медведєв, що ідеальний варіант – попередження шкоди, а не її відшкодування [15]. Доцільно розширити положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» нормою, яка б дозволяла судовим органам зупиняти діяльність, що створює небезпеку для екологічних прав населення. Додатковим бар'єром на шляху до ефективного судового захисту виступає низький рівень правової грамотності громадян щодо коректного визначення позовних вимог. Через це

суди часто ухвалюють рішення не на користь позивачів або взагалі відхиляють позови на етапі відкриття провадження [14, с. 96].

Так, рішенням Корабельного районного суду м. Миколаєва від 18 травня 2009 р. (справа № 22ц-1822/09) задоволено позов ОСОБА_4 до ОСОБА_3 про зупинення будівництва багатоквартирного житлового будинку котеджного типу на суміжних земельних ділянках по вул. Липовій, 2-а, 2-6,3, 5 у м. Миколаєві з підстав того, що будівництво житлового будинку на вказаних земельних ділянках, як зазначав позивач, здійснюється з порушенням установлених будівельних норм, санітарних правил та цільового призначення землі, що може призвести до порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та принципу добросусідства. За результатами оскарження цього рішення відповідачем до Апеляційного суду Миколаївської області, у зв'язку з відсутністю підстав для задоволення позову ОСОБА_4 вибраним нею способом, рішенням Апеляційного суду Миколаївської області від 27 серпня 2009 р. апеляційну скаргу ОСОБА_3 задоволено. Рішення Корабельного районного суду м. Миколаєва від 18 травня 2009 р. скасовано й ухвалено нове рішення, згідно з яким у позові ОСОБА_4 до ОСОБА_3 про зупинення будівництва багатоповерхового житлового будинку на суміжній земельній ділянці відмовлено. Апеляційний суд Миколаївської області виходив з того, що відповідно до положень ст. 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового інтересу, обравши спосіб захисту цивільного права чи інтересу, у тому числі і припинення дії, яка порушує право. На підставі наявних у справі доказів суд дійшов висновку, що будівництво вказаного житлового будинку завершено, тобто відсутні дії, які можуть порушити права ОСОБА_4, а тому підстав для задоволення позову цієї особи обраним нею способом немає [16; 14, с. 98].

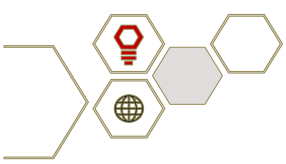
Узагальнивши різні погляди на зазначену проблему та недоліки, які властиві кримінально-правовим санкціям, А. А. Музика і О. П. Горох підтримують науковців у тому, що конструкція санкції має відповідати певним

правилам: суспільній небезпеці злочинного діяння і поширеності правопорушень певного виду, бути узгодженою із санкціями за вчинення інших, близьких за видом і характером правопорушень; вона має надавати можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням потенційних варіантів вчинення щкримінального правопорушення в реальності. Вона повинна будуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, вини, справедливості, гуманізму, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально-правового впливу. Безумовно, в цьому процесі має бути врахований і набутий досвід боротьби зі злочинністю, дані судової практики, результати наукових досліджень. Побудова санкцій з урахуванням зазначених положень, а також завдяки дотриманню загальноприйнятих правил юридичної техніки дозволить на практиці уникнути ситуацій, коли судами призначаються різні покарання за правопорушення, що за багатьма ознаками схожі, як «близнюки». І навпаки, коли за кримінальні правопорушення, що не схожі ні за своїм характером, ні за ступенем суспільної небезпеки, призначаються майже однакові вид і міра покарання [17, с. 85-86].

Аналіз міжнародного, зарубіжного та українського законодавства та судової практики, зокрема досить велика частка перегляду судових рішень першої інстанції апеляційними та касаційними судами, свідчить про наявність прогалин як в законодавстві, так і в професіоналізмі суддівських кадрів. У першу чергу потребують доопрацювання положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо розширення можливостей доступу до правосуддя природоохоронних громадських організацій, щодо надання безоплатної правової допомоги громадянам, які потребують захисту екологічних прав, щодо розширеного тлумачення підстав зловживання екологічними правами та впровадження критерію дослідження обставин справи «поза розумними сумнівами» [16, с. 99].

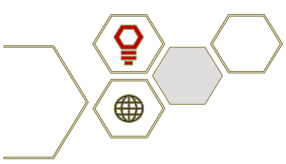
Системні недоліки матеріальних складів кримінальних правопорушень

яскраво ілюструються практикою вітчизняних цивільних та адміністративних судів, які часто виявляються безсилими у припиненні екологічно небезпечного будівництва. Як свідчить аналіз реальних судових справ, спроби громадян зупинити незаконне зведення багатоповерхових об'єктів через порушення будівельних і санітарних норм блокуються процесуальною логікою: якщо будівництво фізично завершено, суди констатують відсутність триваючих дій, які порушують права, навіть за наявності очевидної майбутньої загрози для екосистеми. Це підкреслює глибоку кризу превентивних засобів у чинній правовій системі. Допоки в регуляторному та кримінальному законодавстві не з'явиться дієвий механізм реагування на створення самого лише факту реальної небезпеки, судова гілка влади буде змушена констатувати безпорадність перед фактом вчиненими правопорушеннями у сфері містобудування.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано теоретичні й практичні засади кримінально-правової протидії правопорушенням проти довкілля у містобудівній сфері. Таким чином, слід констатувати, що закордонний та міжнародний досвід, а також аналіз національного законодавства зумовлюють потребу в удосконаленні норм кримінально-правової відповідальності за порушення екологічних норм будівельного законодавства. Обмеженість чинної редакції статті 236 КК України, яка зорієнтована виключно на матеріальні склади кримінальних правопорушень із тяжкими наслідками, суттєво знижує її превентивну спроможність. Модернізація охоронних приписів має відбуватися шляхом криміналізації діянь, що створюють очевидну та реальну загрозу екологічній безпеці на етапах проектування та зведення об'єктів, що дозволить мінімізувати екологічні деструктивні ризики ще до моменту настання незворотної шкоди.

Зазначене удосконалення, як констатовано вище, повинно врахувати доопрацювання законодавства про кримінальну відповідальність у частині щодо обов'язкового матеріального відшкодування вчиненої екологічної шкоди суб'єктами кримінальних правопорушень. Оскільки традиційні кримінальні

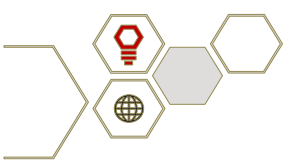

покарання часто не вирішують проблему регенерації екосистем, правовий механізм компенсації має набути імперативного характеру. Таке відшкодування має здійснюватися у двох складових: приведення забруднених екологічних об'єктів у попередній стан та відшкодування збитків, пов'язаних із техногенним навантаженням і негативним впливом на рослинно-тваринний світ і здоров'я людей. Впровадження цієї дворівневої системи відшкодування у кримінально-правову площину, зокрема через оптимізацію інституту реституції або спеціальних обов'язків при звільненні від відбування покарання, забезпечить повну реалізацію принципу «забруднювач платить» і гарантуватиме відновлення порушеного екологічного балансу.

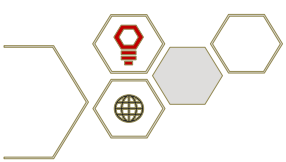
Удосконалення також потребує і законодавство у напрямі розширення можливостей доступу до правосуддя природоохоронних громадських організацій, котрі у взаємодії із правоохоронними органами забезпечать своєчасне виявлення екологічних кримінальних правопорушень на об'єктах будівництва та забезпечать громадський контроль над їх своєчасним і повним розслідуванням. Інституціоналізація такого громадського моніторингу є критично важливою в умовах сучасного стану державотворення та масштабних інфраструктурних проєктів відновлення. Розширення процесуальних прав екологічних асоціацій (зокрема, щодо права на подання цивільних позовів у кримінальному процесі в інтересах громадськості) дозволить подолати пасивність окремих державних органів. Спільна превентивна діяльність інститутів громадянського суспільства та органів правопорядку стане надійним підґрунтям для формування прозорої, ефективної та євроінтегрованої системи кримінально-правового захисту довкілля в Україні.

Список використаних джерел

1. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2011. 368 с.

2. Кримінальні правопорушення проти довкілля (основні положення кримінально-правової характеристики): навч. посіб. / за заг. ред. О. О. Дудорова, Р. О. Мовчана. Київ: Норма права, 2024. 468 с.
3. Митрофанов І. І., Притула А. М. Злочини проти довкілля: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Суми: Університетська книга, 2010. 205 с.
4. Мельник О. В., Поліщук Г. С., Левченко Ю. О. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: монографія. К.: ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2014. 178 с.
5. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.
6. Мовчан Р. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів за законодавством країн Західної Європи. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 74–98.
7. Олійничук Р. П. Забезпечення екологічної безпеки держави засобами кримінального законодавства. *Реформування законодавства України в умовах інтеграції до Європейського Союзу*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 27 березня 2015 р.). Тернопіль: Вектор, 2015. С. 185–188.
8. Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права від 04.11.1998 № ETS №172. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_560
9. Кримінальне право. Особлива частина: підручник [у 2 т.] / за заг. ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: «Елтон-2», 2012. 780 с.
10. Шаблистий В. В. Ефективність кримінально-правового забезпечення екологічної безпеки людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 412 – 418.
11. Мовчан Р. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів за законодавством країн Західної Європи. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 74–98.

12. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
13. Мельник М. І. Законодавчі тенденції удосконалення нового Кримінального кодексу України. *Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 4-5 квітня 2003 р.). Львів: ЛІВС, 2003. С. 18.
14. Єрмолаєва Т. В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 92–100.
15. Медведєв К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 17 с.
16. Рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 27 серпня 2009 р. у справі № 22ц-1822/09. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7343710>
17. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія. К.: Паливода А.В., 2012. 404 с.